

Міжнародний гуманітарний університет
Кафедра мистецтва і дизайну

С.С. Солодовник

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ РИСУНКУ
В НАВЧАЛЬНИХ ХУДОЖНІХ ЗАКЛАДАХ

Міжнародний гуманітарний університет
Кафедра мистецтва і дизайну

С.С. Солодовник

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ
МАТЕРІАЛІВ РИСУНКУ
В НАВЧАЛЬНИХ ХУДОЖНІХ
ЗАКЛАДАХ

Одеса 2023

Рецензент: проф. Токарев О.В. (завідуючий кафедрою дизайну факультету мистецтва та дизайну Міжнародного гуманітарного університету).

Рекомендовано к виданню кафедрою дизайну.

Солодовник Світлана Сергіївна, заслужений робітник культури України, доцент кафедри дизайну МГУ, Ямроз ЛС., ст.викладач кафедри дизайну МГУ, Рябінова І.М., викладачка кафедри дизайну

Застосування графічних матеріалів в навчальних художніх закладах.

Учбово-методичний посібник. МГУ. 2023

Дизайн: Ямроз Леонід Станіславович, старший викладач кафедри дизайну, Рябінова Ірина Михайлівна, викладачка кафедри дизайну

В учбово-методичному посібнику розглядаються використання різноманітних графічних матеріалів у рисунках під час учбового процесу у художніх закладах, а також для самостійної роботи, для створення графічних видів мистецтва.

Для студентів, які вивчають дисципліну «рисунок».

На першій стор. обкладинки:

С.Солодовник. Танець Есмеральди. Папір, акварель, туш. 2015 р.

На останній стор. обкладинки:

С.Солодовник. Точка Відліку. Папір, гуаш, бронза. 2016 р.

@ С.С.Солодовник, 2023

@ МГУ, 2023

bibliomgu_od@ukr.net

Вступ

Необхідність використання різноманітних матеріалів рисунку виникають з багатьох причин, у тому числі через те, що в художніх учбових закладах приділяється увага впровадженню в учбові завдання начерків та короткострокових рисунків.

Майстри минулого застосовували різноманітні матеріали рисунку та досягли великої майстерності. Зокрема можна згадати таких митців, як Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рубенса, Рембрандта, І. Рєпіна, Т. Шевченка та багатьох інших, роботи яких увійшли у золотий фонд мистецтва рисунку.

Швидке зображення натури сприяє розвитку безпосереднього живого сприйняття, вмінню швидко знайти і виявити саме важливе в натурі, розвиває гостроту зору, швидкість мислення, окомір, вміння бачити рух форми, відібрати головне і опустити другорядне. Також студенти навчаються застосовувати різноманітні матеріали рисунку у залежності від завдань, які були поставлені.

Фахівці повинні направляти роботу учнів на оволодіння майстерністю начерків і короткострокових рисунків. Для цього потрібно вводити в робочі плани відповідні завдання. Особлива увага приділяється вивченню матеріалів рисунку в самому початку навчання.

1. Папір

Застосування різноманітних матеріалів рисунка зумовлює використання різноманітних сортів паперу. На цей час у світі виробляється велика кількість сортів паперу.

Ватман – це найкращий за якістю папір. Він щільний, шорсткий, з водяними знаками. У зв'язку з тим, що він володіє кріпкістю і не боїться гумки, на ньому можна працювати над тривалим рисунком графітними олівцями, сангіною та іншими твердими матеріалами.

Креслярський папір – буває різної густини. З однієї сторони він гладкий, з іншої – помірно шорсткий. Для малювання м'якими матеріалами не рекомендується. Але ж на ньому можна малювати гелієвими та перовими ручками або фломастерами.

Крейдований папір застосовується для малювання пером і пензлем з застосуванням туші. Цей папір на відміну від вищезгаданих не темніє (не піддається дії світла).

«Торшон» – щільний папір з сильною шорсткістю спеціально для живопису аквареллю. Коли на нього потрапляє фарба, то затікає в поглиблення та створює красиву техніку, при котрій краски як би меркають. На цьому папері гарно виконувати рисунок з М'якими матеріалами або тушшю також можна працювати і на тонізованому папері, який продається у магазинах чи виготовити його самостійно.

Окрім паперу, застосовується також картон різноманітного кольору та якості. На ньому малюють також, як на папері, але його щільність дає йому перевагу над папером.

На цей час виробляється багато видів паперу. Описати усі види паперу наразі не є можливим. На прикладі нашої інформації учні повинні експериментувати, ураховуючи вище перелічену інформацію.

2. Олівці.

Олівець, як засіб малювання, має дуже велику популярність і під час учбового процесу він є головним матеріалом. Те, що він добре тримається на папері, легко піддається виправленню, дає йому перевагу перед іншими матеріалами для малювання.

Техніка олівця може бути самою різноманітною: тонкі штрихи і лінії твердим олівцем, широкі лінії м'яким олівцем, роз-тушовка олівця тощо. В одному рисунку можна застосовувати і тверди- (у світлих тонах), і м'які (у тіньових місцях) олівці. Таке їх застосування збагачує техніку рисунку, робить її більш художньою.

Світлана Солодовник
Портрет кінорежисера І.Мінаєва. 1976.
Папір, олівець

Олівці бувають як твердими, так і м'якими. В залежності від способу виготовлення - матові і гляцеві. В даний час у продажу є багато олівців як вітчизняних, так і зарубіжних. На олівцях є означення: «М-2М», «Т-3Т», «В -3В», «Н-2Н» тощо.

Олівці кольорові випускаються великими та маленькими наборами. Вони бувають жирні, дають гляцевий штрих і зовсім не розтушовуються тому, що вони виготовлені на воску.

Варто відзначити італійський олівець, який виготовлюється з порошку паленої кості і рослинного клею. Наша промис-

ловість випускає олівець такого типу під назвою «Ретуш», № 1 – більш м'який, №2 – твердий. Ці олівці дають можливість художникам застосовувати різноманітні технічні прийоми. Також є у продажі ще графітні палички без дерев'яної оболонки.

Ними можна малювати так, як і графітними олівцями, але перевага їх у тому, що при необхідності ними можна прокладати тінюві міста широкими плямами, тримаючи їх паралельно к плоскості паперу та наносити штрихи боковими сторонами графіту. Поєднання штриха з широко прокладених місць робить малюнок різноманітним та художнім.

Світлана Солодовник. «Мама»
Папір, графіт. 1978

3. М'які матеріали.

Деревне вугілля виготовляється з березових гілочок або інших порід дерев, які обпалюють у герметичних закритих металевих банках з піском. Його м'якість залежить від породи дерева і ступені випалювання. Цей матеріал застосовується як для виконання самих рисунків, так і для підготовчого ескізу для олійного живопису і великих декоративних монументальних робіт. Він легко наноситься, легко стирається, дає можливість рисувати штрихами різної товщини і добре розтушовується, а також дає можливість прокладати велику площину його боковою стороною.

Сергій Солодовник.
Портрет кінорежисера
Г. Глаголева.
Папір, вугілля. 1990

Пресоване вугілля виготовлюється з вугільного порошку. Сполучною речовиною виступає рослинний клей. За порівнянням з деревним вугіллям пресоване більш чорне, жирне і тверде. Дуже добре лягає на папір, особливо шорсткий. Їм можна працювати як штрихом, так і

Сергій Солодовник.
Портрет художника
Г. Бондаренка.
Папір, ретуш. 1962

Сергій Солодовник.
«Автопортрет».
Папір, сангіна. 1969

нанесені лінії повністю не стираються гумкою, а залишає слід на папері у зв'язку з чим потрібно вести рисунок обережно, не перезавантажуючи матеріалом, бо в інакше рисунок буде важко виправити. Можна по розтертим місцям прокладати штрихи. У зв'язку з тим, що сангіна не володіє великий тональністю та глибиною, не слід перевантажувати світлі місця рисунку.

розтушовкою, а також у поєднанні цих технік.

Сангіна застосовується у малюнку ще з епохи Відродження, у ті часи вона була дуже популярна. Сангіна за твердістю подібна пресованому вугіллю, має різний колір та відтінки, які залежать від кольору пігменту, від якого вона виготовлена. Сама світла походить на охру червону, сама темна – на марс коричневий темний.

Сангіна добре розтирається і надає м'які переходи від тону до тону. Однак, енергійно

Сергій Солодовник.
Портрет дочки Світлани.
Папір, соус. 1990

Соус є красивим матеріалом, який дає можливість майстру застосовувати його як у сухому виді, так і поєднувати техніку сухим з технікою вологим соусом.

Пастель останніми роками часто застосовується у рисунку. Цей матеріал виготовляють з пігменту різноманітних кольорів та відтінків з додатком сполучної речовини. Пастель не змінюється у кольорі, повітряні та красиві. У зв'язку з тим, що цей матеріал дуже м'який, треба з ним поводитись обережно, або не побити чи не перетворити у порошок.

Пастель виготовляється з пігменту найрізноманітніших кольорів і відтінків з додаванням сполучної речовини у вигляді паличок.

Сергій Солодовник.
«Дім відпочинку
Дубна».
Папір, ретуш,
пастель.
1972

4. Інструменти для застосування туші, чорнил, акварельних фарб

Крім вищезазначених матеріалів, є ще деякі специфічні матеріали, які можуть бути використані у рисунку.

Пір'я металеві шкільні, креслярські різного розміру і товщини. Застосовуються при малюванні тушшю, чорнилами. Рисунки ними гарно робити на крейдованому папері чи іншому паперу з гладкою поверхнею. Робота ведеться штрихами різної товщини, котра залежить від того, які застосовуються пір'я і від сили натиску на них у процесі роботи. Штрихи у світлих місцях наносяться тонкі і відстань між ними залежить від ступені освітлення. — чим світліше, тим рідше, — і навпаки, чим темніше, тим густіше.

Світлана Солодовник. «Сонячний день».
Папір, туш, пір'я, ручка, акварель, пензель.
2005

Також можна застосовувати крапки. Чим більші та густіші крапки, тим темніше місця на рисунку.

Гусяче пір'я з крила птаха зрізаються під гострим рогом та є зручним та приємним матеріалом завдяки тому, що штрихи виходять м'якими та різної товщини. Починати штрих варто зі слабкого дотику до паперу. Поступово усилиючи дотик, ми отримуємо один і той же штрих від тонкого до товстого, маю-

Світлана Солодовник. «Мрійниця».
Папір, туш, чорнила, ручка. 2013

чи можливість зараз же передавати обсяг форми (Рембрант ван Рейн. 1606–1669). Техніку роботи пір'ями треба починати без підготовчого рисунку олівцем. Це привчить учня бачити всю натуру зразу, точніше брати пропорції, рух, характер натури.

Можна застосовувати туш чи акварельну краску та не розводити її водою. Також можна зробити відмивки пензлем. Застосовуючи цю техніку, туш чи краска розводиться на блюдці або на палітрі, береться необхідний тон і накладається на папір. У тому разі якщо потрібно усилити його, повторюють накладання тону зверху попереднього. Техніка відмивання характерна для довгострокових рисунків з ретельною проробкою форми і тональних відносин. Найкраще такі рисунки виконувати рідким соусом: він легко піддається виправленню, має красивий оксамитовий тон.

У короткострокових рисунках можна застосовувати напівсухий пензель. При цьому потрібно знімати зайву краску з пензля за допомогою невеликого шматочка матерії. У цьому разі легким дотиком пензля до паперу можна отримати дуже красиві штрихи, особливо щетинним пензлем. Ним також зручно покривати велику площину.

Красива техніка виходить у разі поєднання напівсухих штрихів з соковитими ударами пензля. Користуючись нерозведеною краскою, за допомогою акварельного пензля можна отримати рисунки схожі на гравюри на лінолеумі, а саме виконані штрихами з поєднанням суцільним градієнтом. Цілком справедливо вважається, що батьківщиною рисунку пензлем є Китай та Японія.

Японські та китайські художники досягли у техніці роботи пензлем найвищої досконалості, тому рисувальнику, який хоче всерйоз зайнятись рисунком пензлем, необхідно уважно вивчити японські і китайські рисунки.

На цих рисунках художник має навчитись застосовуванню і використанню чорних та білих плям та ліній.

Світлана Солодовник. Супер обкладинка для до книги Ісікава Такубоку. Папір, туш, пензель. 1981

Авторучки. Існує велика кількість різноманітних ручок, в тому числі гелієвих, з різними за кольором наповнювачами. Поєднання різноманітних кольорів також може бути красиво використано у рисунках.

Якщо нема під рукою ніяких матеріалів, можна використати дерев'яну паличку. Вмочити паличку у туш чи чорнила та рисувати нею. При цьому, якщо рисувати ребром палички, буде виходити тонкі штрихи, а якщо пліском – широкі. У разі поєднання цих та інших штрихів виходить інтересні і різноманітні рисунки. Фломастер, маркер останні роки здобули у художників велику популярність. В них замість пера - фетрові палички. Ними можна малювати як на білому, так і на тонованому папері. Можна також підсвічувати рисунок акварельними фарбами або пастеллю. Однак слідє запам'ятати, що надмірне підсвічування чи перевантаження кольором лише руйнує рисунок своєї якості.

5. Комбінування матеріалів рисунку

Матеріали рисунку, про яких було сказано вище, можуть бути не тільки застосовуватись кожний окремо, але і в певному поєднанні та комбінаціях. Графітні олівці добре поєднуються з підсвічуванням акварельними фарбами, але деякі митці намагаються поєднувати їх з вугіллям, сангіною, соусом чи олівцем ретуш». Цей олівець не має чорноти і робить штрих глясовим, тому не може приєднуватись з темними матеріалами.

Техніка роботи з олівцем має бути самою різною: тонкий, короткий штрих і тонкі лінії, товстий штрих і товсті лінії, поєднання тонких штрихів і товстої лінії у світлих або тінювих місцях, розтирка розтушовкою або пальцями, також поєднання штрихів і ліній з розтиранням олівця, затушовування великих поверхонь без штрихів.

Світлана Солодовник. Ескіз до музичного кліпу «Осінь».
Змішана техніка. 1996

Кольорові олівці можливо застосовувати як окремо, так і в поєднанні, також для підсвічування рисунків, як заміну фарбам, коли немає можливості зробити етюд. Поєднувати потрібно або теплі, або холодні тони. Чорний колір олівця добре поєднується з будь-яким іншим. Потрібно старатись, щоб кольорові поєднання були красивими та гармонійними. Якщо робити різну відстань між штрихами, можна получить м'який перехід від одного кольору до іншого, а також тонкі кольорові поєднання.

Необхідно попередити учня про те, що кольорові олівці не розтираються і накладенням кольору на колір користуватись не можна. Для того, щоб залучити необхідний колір, потрібно зробити штрихи перехресні, або наносити їх у проміжках між штрихами, які були нанесені раніше. Наприклад, маючи бажання отримати ніжно-зелений колір, потрібні штрихи між штрихами блакитного олівця ввести відповідні штрихи жовто-

го кольору. А якщо треба залучити бузковий колір — блакитні та рожеві тощо.

Усі м'які матеріали: вугілля, сангіна, «ретуш», соус тощо, можуть застосовуватись у самих різних поєднаннях. М'які матеріали можливо застосувати для підготовки рисунку акварельними фарбами.

Описати усі техніки застосування різними матеріалами детально немає можливості. Усе це досягається впродовж практики.

Сергій Солодовник.
Портрет матері.
Папір, ретуш. 1946

Техніка роботи пір'ям, пензлем, паличкою може бути тільки штрихом або заливкою.

Можна застосовувати як соковитий штрих, так і полу сухий, що дуже гарно виходить при роботі щетинним пензлем.

При роботі пером і тушшю, або пензлем і тушшю, можна використовувати лінію. Особливо гарно виходить лінія, яка зроблена пером з різною товщиною і передає витонченість форми.

Сергій Солодовник
Портрет художника А. Кокеля 1956 р.
Папір, сепія

Пір'я, пензель, паличка застосовуються і як доповнення до рисунків, які виконані вугіллям, соусом, сангіною, аквареллю (за відмиванням). Працюючи м'якими матеріалами, художник стикається з тим, що рисунки можуть стиратися, що приводить к їх псуванню. Ув'язку з тим бажано застосовувати фіксативи, які спеціально виробляються промисловістю. Рисунок повинен лежати на горизонтальній поверхні. Наносити багато рідини неможна щоб не було плям. Рисунок фіксують 2-3 рази, доки від не буде зніматися пальцем.

На завершення необхідно сказати, що техніку роботи вищезазначеними матеріалами, учень чи художник може вивчити тільки якщо він буде застосовувати їх на практиці. Перед художником у процесі роботи виникає багато різноманітних завдань, наприклад: тематичний зміст рисунку, передача руху, характер натури, стан пейзажу або документальність зображення

Світлана Солодовник. «Офелія».
Папір, туш, пензель. 1993

окремих предметів, передача фактури, освітлення, об'єму, простору тощо.

Під час вибору того чи іншого матеріалу учень чи художник повинен ясно уявляти собі, які задачі він себе ставить, що він хоче висловити своїм рисунком, тому йому буде легше підібрати матеріал, а також композиційне рішення і технічні прийоми.

При застосуванні будь якого матеріалу головним у рисунку являється знання форми, вміння грамотне застосовувати закони рисунку.

Світлана Солодовник. «Перетворення».
Папір, ретуш, олівець, гуаш. 2013

Література

1. Н.В. Одноралов. Материалы в изобразительном искусстве. М. Просвещение.- 1983. - С. 5-24.
2. А.Е. Хитров. Рисунок. М. Легкая индустрия. – 1964. - С.192-200.
3. А.Соловьев, Т.Смирнов, Е.Алексеев. Учебный рисунок М. Искусство. 1953. – С.-7-13.

С.С. Солодовник *Методические рекомендации по применению материалов рисунка в учебных учреждениях.*

Аннотация. В данной работе рассматривается использование различных графических материалов в рисунках для работы указанными материалами в учебном процессе студентами художественных вузов, а также в процессе самостоятельного обучения, и для создания графических видов искусства.

Ключевые слова. Солодовник, Минаев, Глаголев, Бондаренко, изобразительное искусство, бумага, карандаш, ретушь, кисть, сангина, уголь, перья, пастель, маркер, набросок, рисунок, мягкие материалы, мастера, графические работы, Украина, Международный гуманитарный университет.

S. Solodovnik. *Guidelines for usage of drawing materials in educational establishments.*

Annotation. In this work the usage of different graphic materials in drawings by famous and modern artists is analyzed as for using these materials during educational process, by the students of Art Institutes and Universities; during self-education, and while creating graphic arts.

Keywords. Solodovnik, Minaev, Glagolev, paper, pencil, retouch, sanguine, coal, pen, pastel, marker, sketch, drawing, materials, masters, and graphic works.

Сергій Солодовник.
Портрет дружини Людмили.
Офорт, суха голка. 1955

Сергій Солодовник.
Портрет доньки Олі.
Офорт, лавіс. 1958

Сергій Солодовник. Місяць зійшов. Офорт, акватинта. 1949 р.

Міжнародний гуманітарний університет
Кафедра мистецтва і дизайну

С.С. Солодовник

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ
МАТЕРІАЛІВ РИСУНКУ
В НАВЧАЛЬНИХ ХУДОЖНІХ
ЗАКЛАДАХ

Текст:
С.С.Солодовник

Ілюстрації:
С.М.Солодовник, С.С.Солодовник

Макет, верстка:
С.С.Солодовник,
И.М.Рябінова,
Л.С.Ямроз

Одеса
2023

